

Školení pracovníků průzkumu fyzického stavu knihovních fondů

Národní knihovna ČR 2022

Průzkum fyzického stavu novodobého fondu (19. stol. až současnost)

- ▶ Ochrana více jak 7,5 miliónů knihovních jednotek jen v NK ČR
- ▶ Realizace od roku 2011
- ▶ Zapojené instituce MZK, VKOL, NAČR, VKOS aj.
- ▶ Záchyt poškození knih způsobené už z výroby

Důvod průzkumu:

- ▶ plánování a výběr konzervačního zásahu hromadného charakteru – **ODKYSELOVÁNÍ**
- ▶ vývoj efektivních konzervačních metod
- ▶ Výběr exemplářů na digitalizaci
- ▶ Specializované průzkumy

Typ fondu

Periodika

- ▶ Publikace, která vychází v pravidelných intervalech – periodicky (noviny, časopisy, kalendáře...)

Monografie

- ▶ Nesériové dílo vydané jako jeden nebo konečný počet svazků (beletrie, vědecké publikace, mapy...)

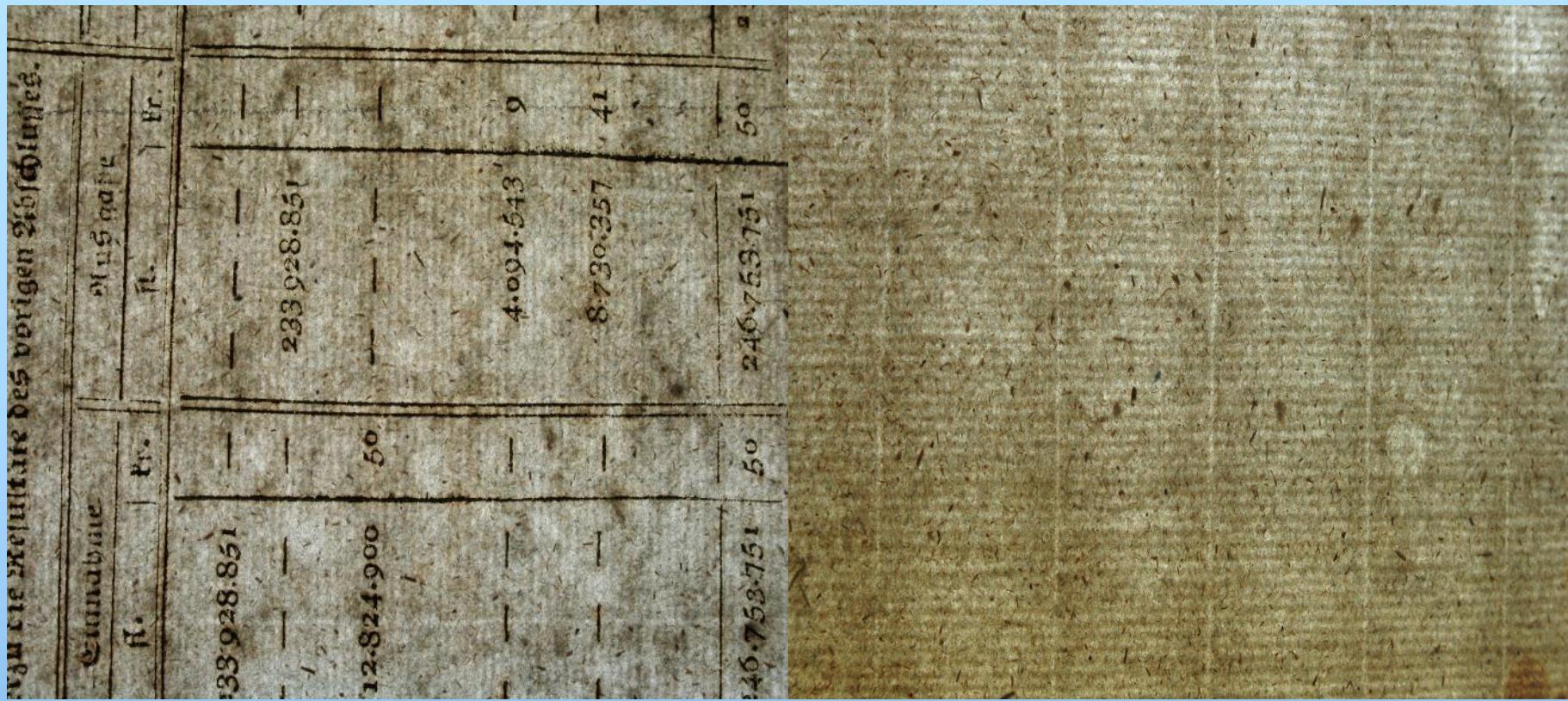
Hudebniny

- ▶ Zápis hudebního díla (notové zápisy, partitury..)

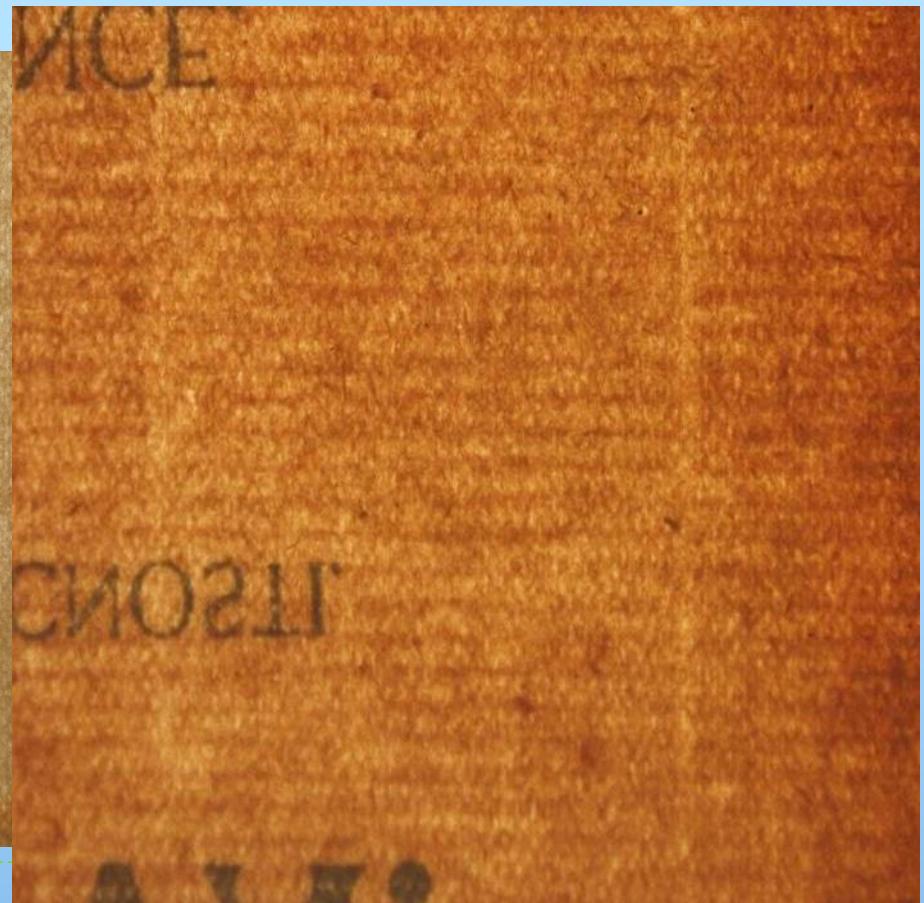
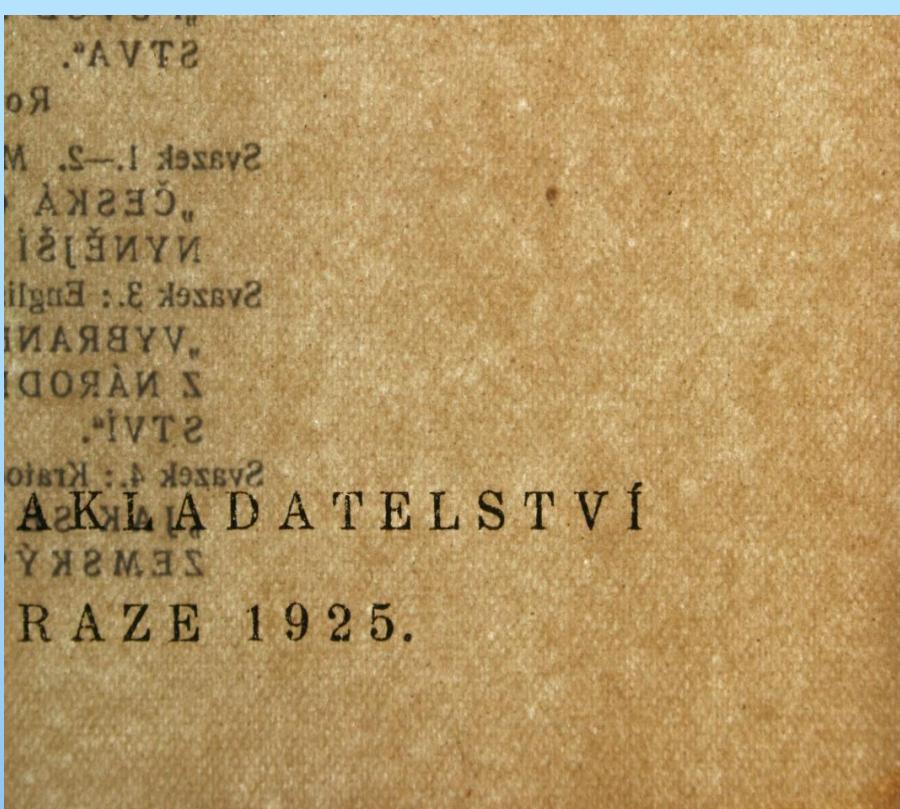
Typ papíru - ruční

- ▶ Papír má často hrubší povrch. Má viditelnou strukturu síta (vergé).
- ▶ V průhledu může být vidět průsvitka/filigrán.

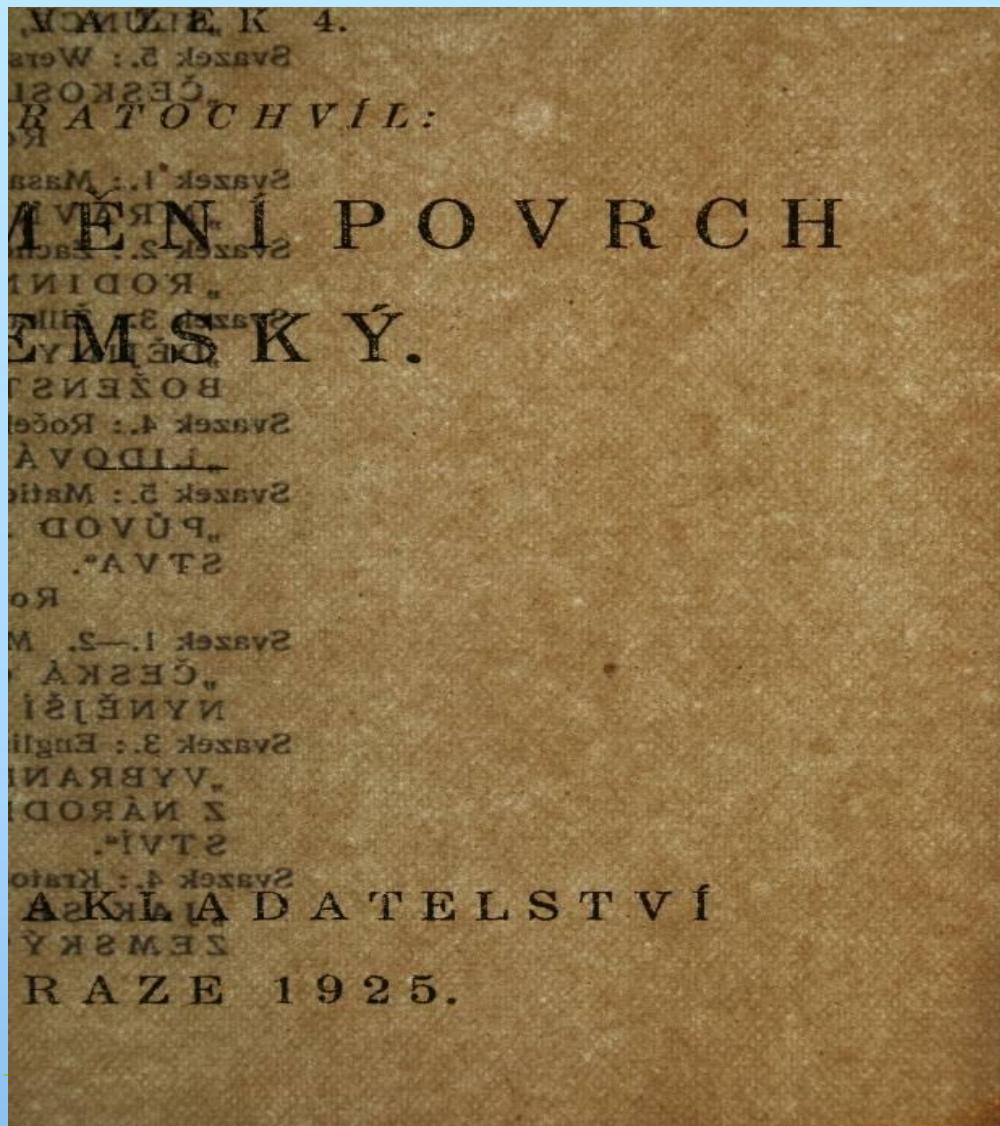
Strojní papír

- ▶ Strojově vyráběný papír. V průsvitu jsou patrné drobné tečky nebo šrafování. Strojní papír se vyskytuje i s raženým vergé.

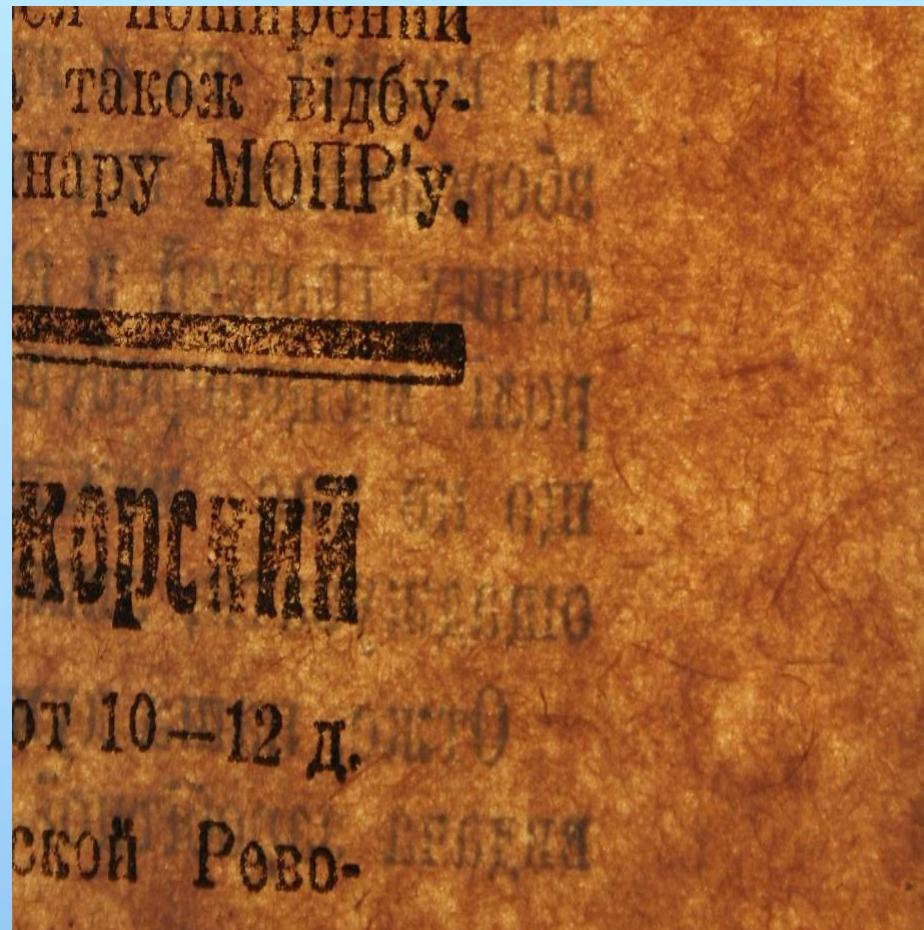
Dřevitý papír

- ▶ Papír s viditelným směrováním vláken.
- ▶ V celé své ploše je stejně silný, s viditelnými vlákny dřevoviny.
- ▶ Tento typ papíru bývá křehký až lámavý.

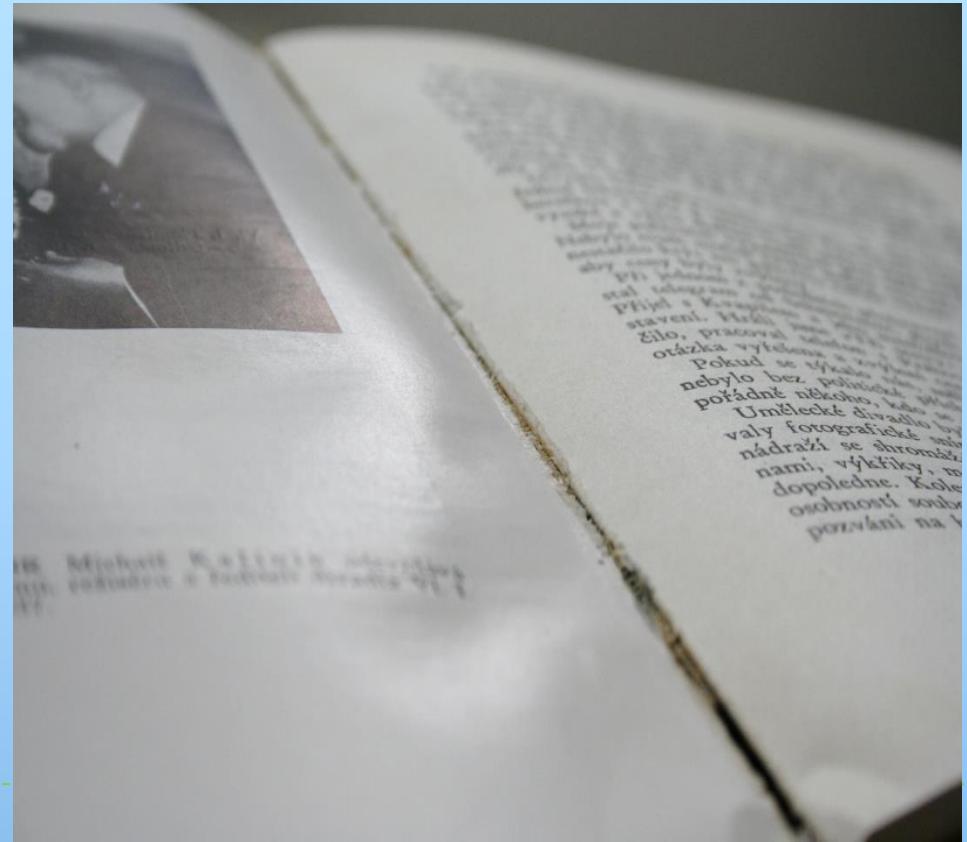
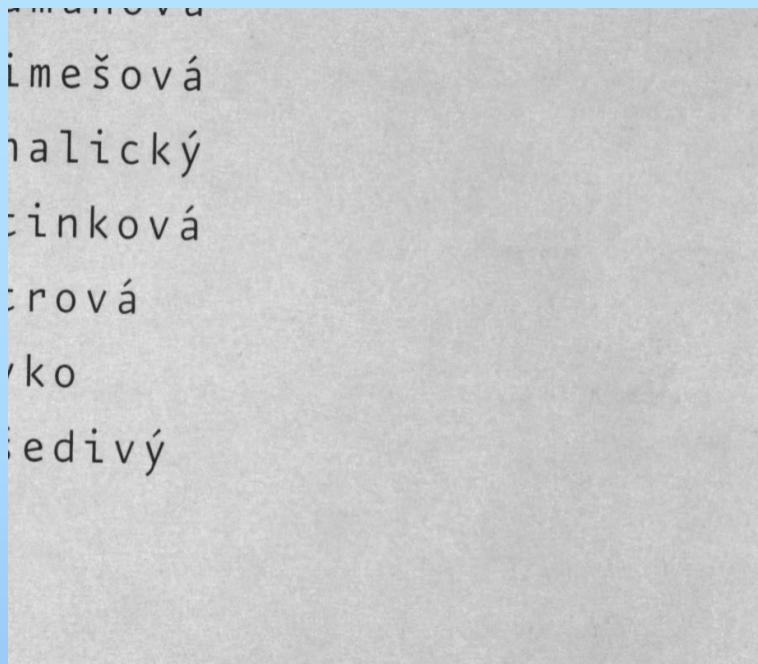
Novinový papír

- ▶ Papír je tenký, nepravidelný s hrubším povrchem. Papír nižší kvality.
- ▶ Z 19. a začátku 20. století je již velmi lámavý, prašný a křehký.

Křídový papír

- ▶ Papír je převážně bílý, hladký, pevnější, s mírným leskem.
- ▶ Na povrchu nejsou patrná vlákna papíru.

Jiný papír

- ▶ Pauzovací, průklepový papír, atd. Zadává se v případě, že ani jedna z možností nevyhovuje nebo nelze určit typ papíru.
- ▶ Při zaškrtnutí této možnosti, je nutné uvést odůvodnění do poznámky.

Písmo

Čitelné

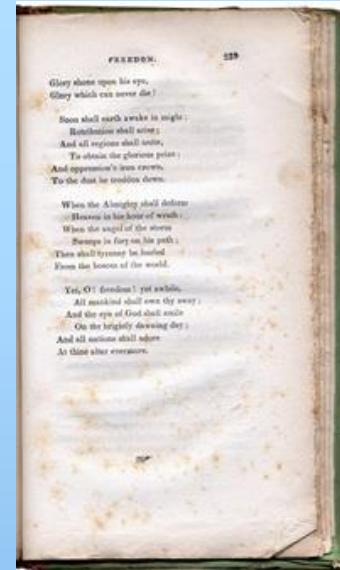
- ▶ Písmo je dobře čitelné a kvalitní

Nečitelné

- ▶ Nečitelné písmo

Hůře čitelné

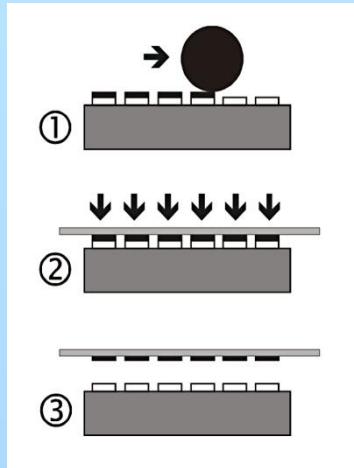
- ▶ Chyba v tisku, přelepený tisk, skvrny, foxing, prosvítající písmo z rubu

Typ záznamu

Knihtisk

- ▶ Typ tisku z výšky s využitím liter, je patrné jejich vtlačení do papíru

Tisk z plochy

- ▶ Z hladké tiskové formy, bez reliéfu (offset, kamenotisk..)

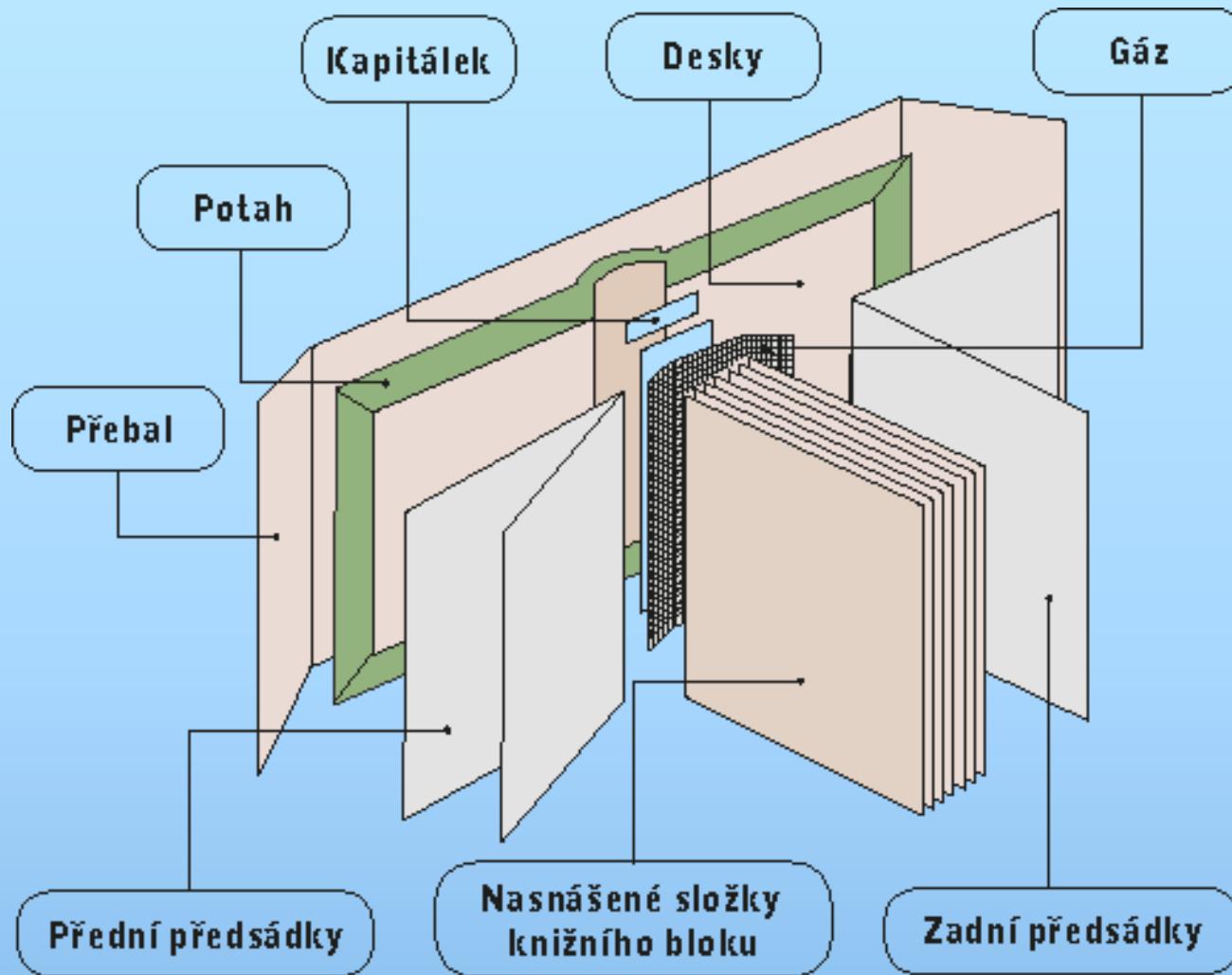

Rukopis

- ▶ Ručně psaný text

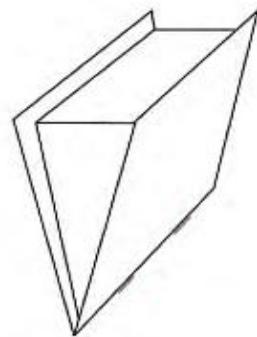

Popis prvků knižní vazby

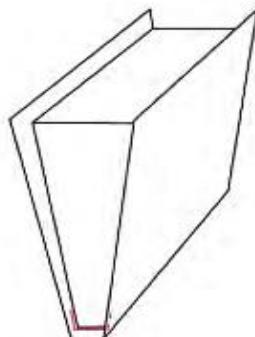

Typ vazby

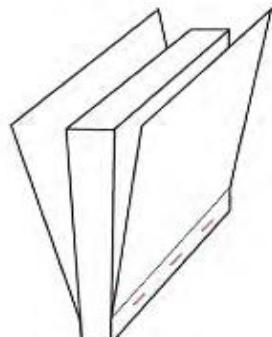
ZÁKLADNÍ VAZBY KNIH

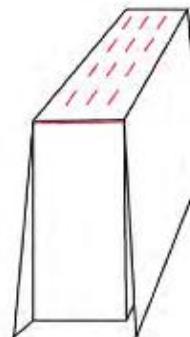
V1
Vazba měkká, šitá
drátěnými skobkami

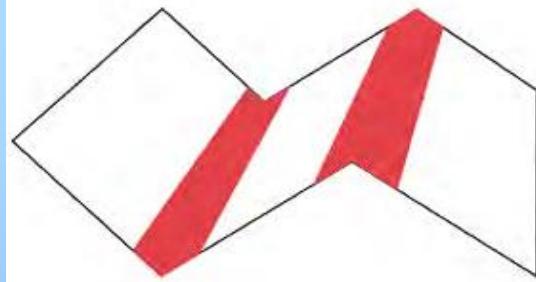
V2
Vazba měkká, lepená

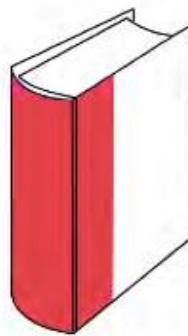
V3
Vazba měkká, šitá
drátěnými skobkami

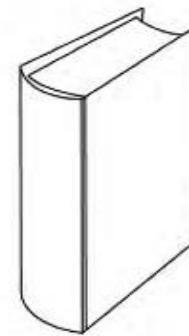
V4
Vazba měkká, šitá
drátěnými skobkami

V6
Vazba tuhá, leporelo

V7
Vazba tuhá, šitá nití, šitá tavnou nití,
nebo lepená poloplaténými deskami

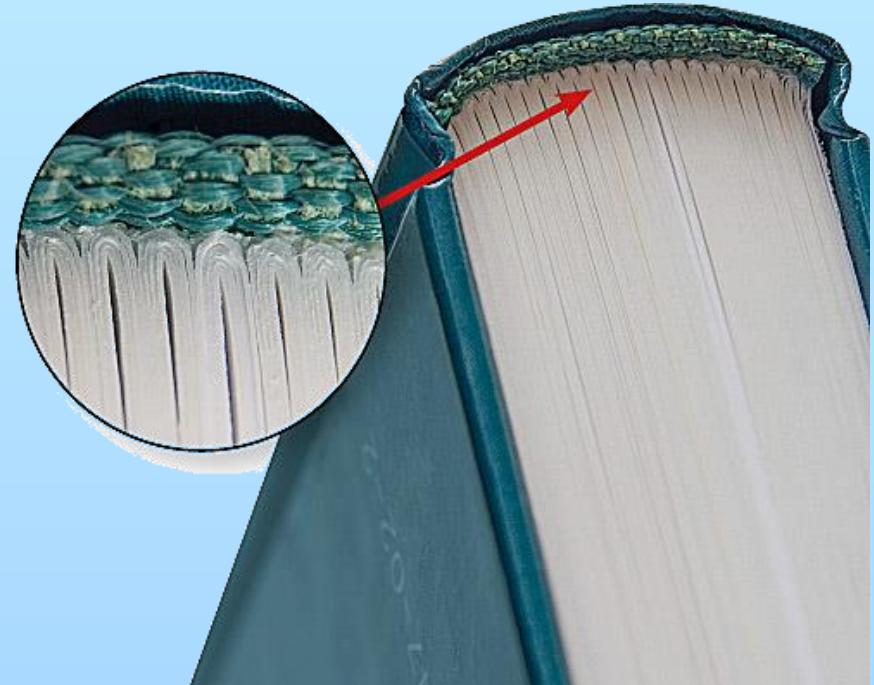

V8
Vazba tuhá, šitá nití, šitá tavnou nití,
nebo lepená celoplaténými deskami

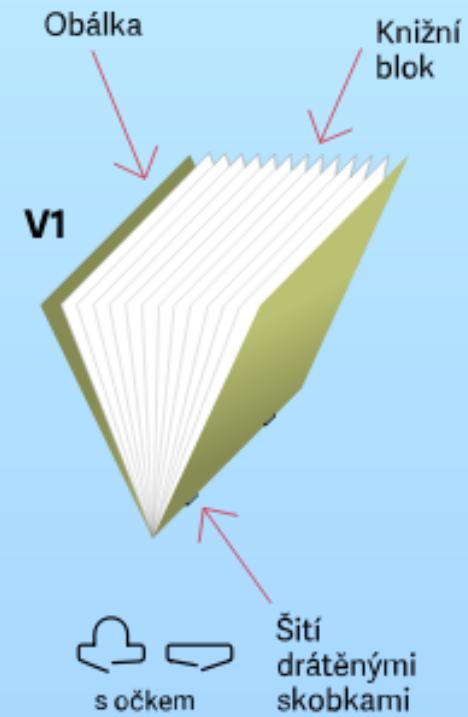
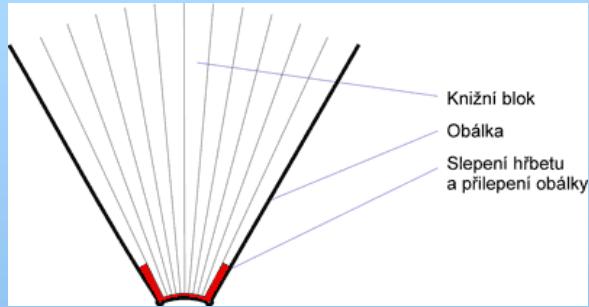
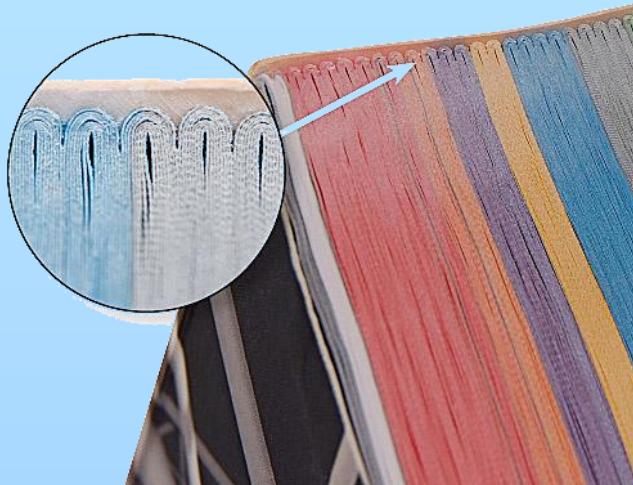
Typ vazby

- ▶ Tuhá
- ▶ Polotuhá

Typ vazby

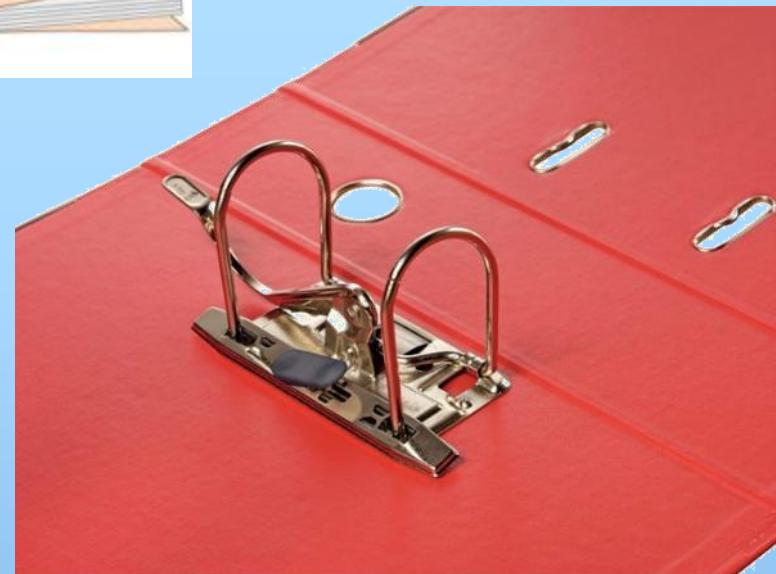
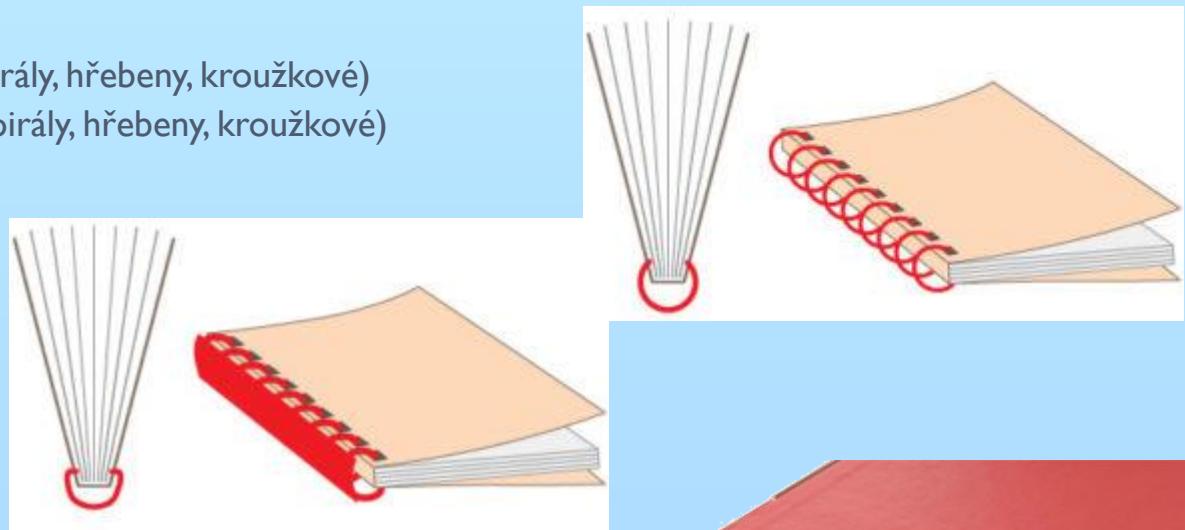
- ▶ Měkká
 - ▶ Brožovaná
 - ▶ Sešitová

Typ vazby

► Speciální

- ▶ Mechanická vazba kovová (spirály, hřebeny, kroužkové)
- ▶ Mechanická vazba plastová (spirály, hřebeny, kroužkové)
- ▶ Vazba na knihařské šrouby
- ▶ Leporelo
- ▶ Desky s kapsou

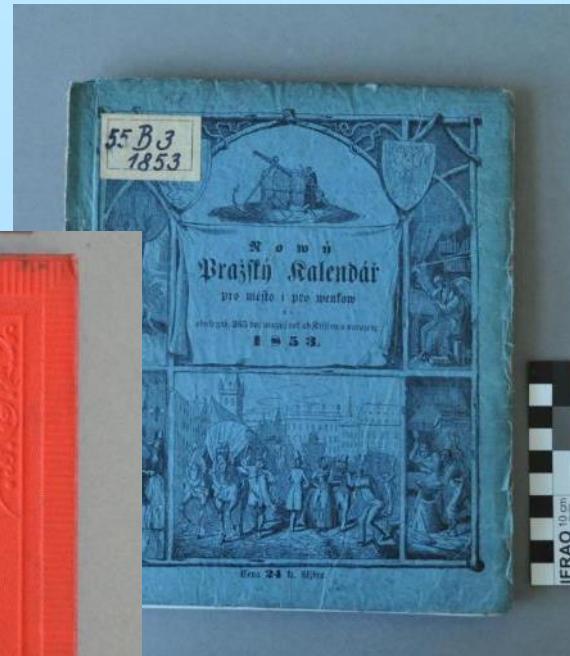
Jiná

► Mapy

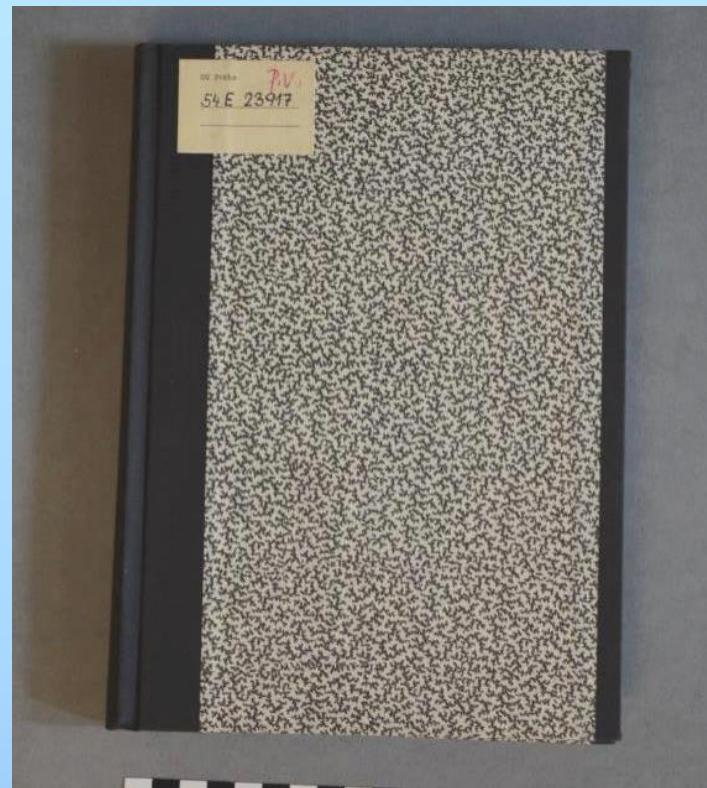
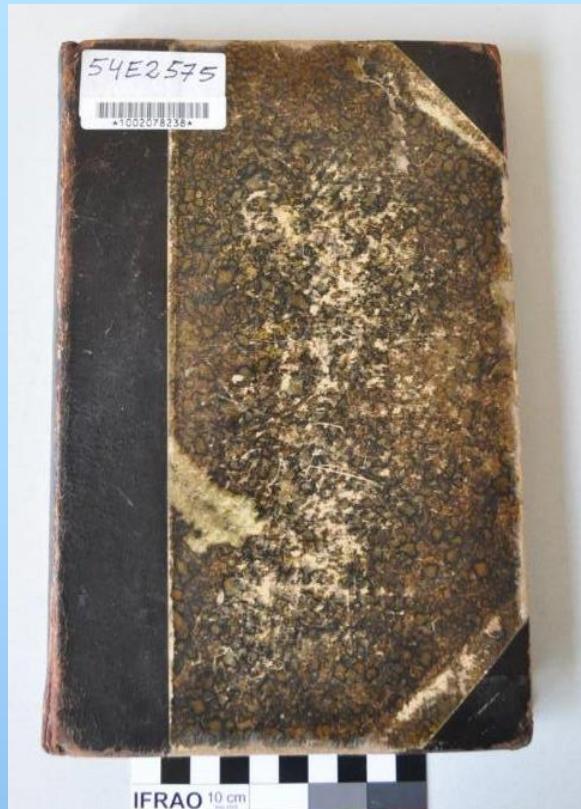
Druh vazby – nekombinovaný potah

- ▶ Celopapírová
- ▶ Celoplátěná
- ▶ Celokožená

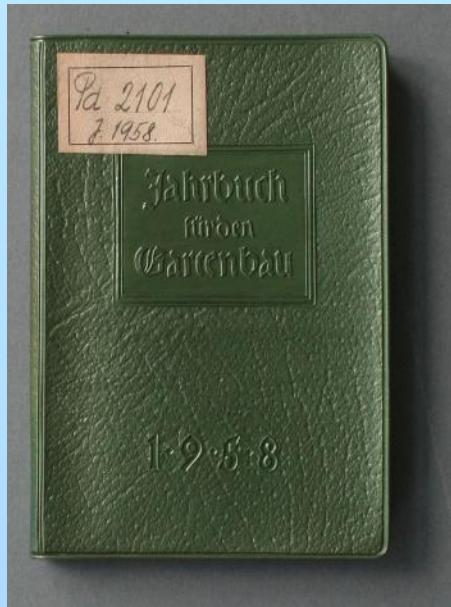
Druh vazby – kombinovaný potah

- ▶ Poloplátěná
- ▶ Polokožená

Druh vazby

- ▶ Plast
- ▶ Laminace
- ▶ Lak

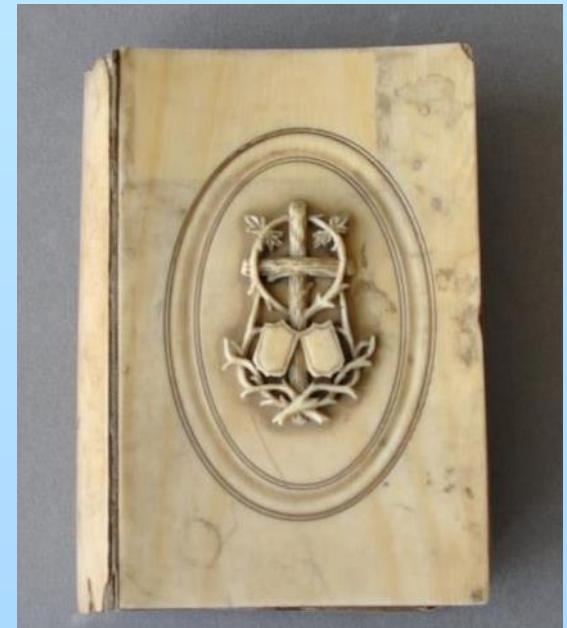
Druh vazby – potah desek

- ▶ Satén/ samet
- ▶ Aplikace, kování na deskách

Druh vazby - jiná

- ▶ Nelze identifikovat/ zařadit materiál
- ▶ Vždy popsat v poznámce

Ochranný obal

- ▶ Krabice
- ▶ Desky
- ▶ Obálka
- ▶ Druhotná laminace
- ▶ Přebal
 - ▶ papírový nebo plastový
- ▶ Tubus

Materiál obalu

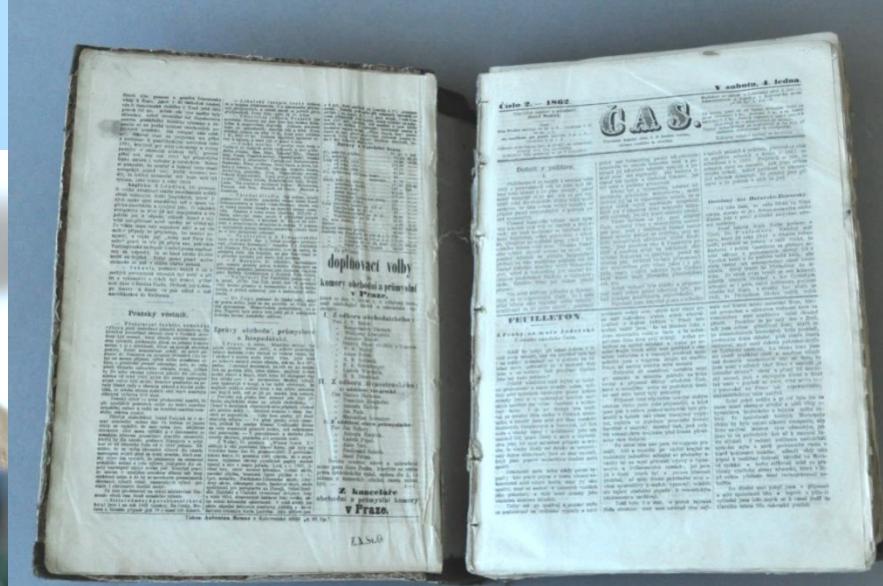
- ▶ Archivní lepenka
- ▶ Nevhodný
- ▶ Původní

Poškození obálky, papíru, dokumentu, přílohy

Mechanické

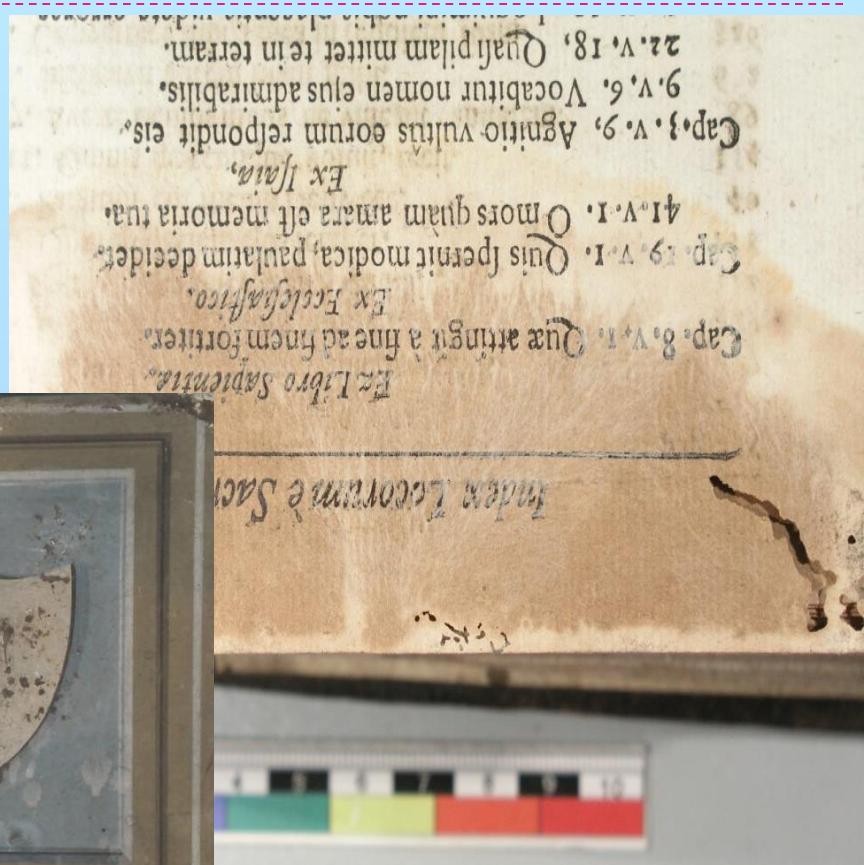
- ▶ Chybějící část
- ▶ Křehkost
- ▶ Lepicí pásky
- ▶ Přehyb, překlad
- ▶ Slepene listy

Poškození obálky, papíru, dokumentu, přílohy

Biologické

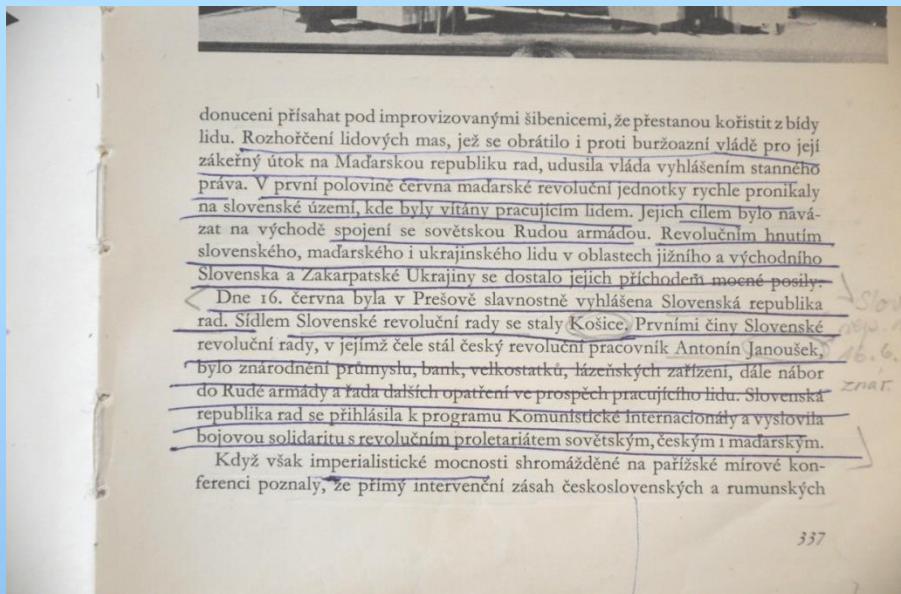
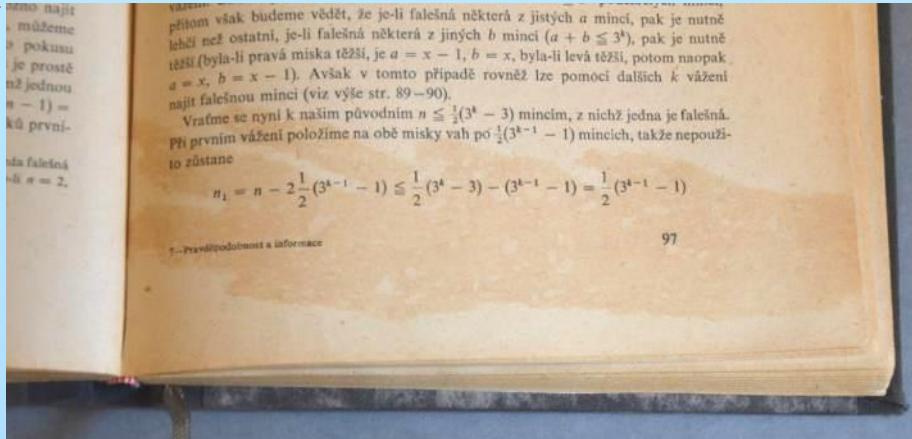
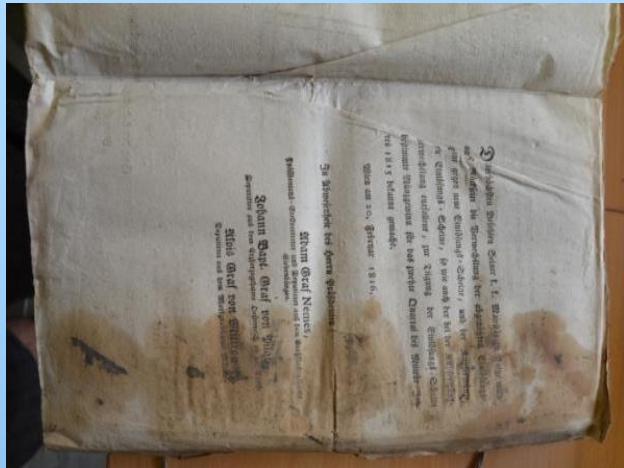
- ▶ Hlodavci
- ▶ Hmyz
- ▶ Mikrobiologické
- ▶ Exkrementy

Poškození obálky, papíru, dokumentu, přílohy

Chemické

- ▶ Voda
- ▶ Vpisky
- ▶ Jiná tekutina
- ▶ Mastnota
- ▶ Prach
- ▶ Tepelné poškození

donuceni přisahat pod improvizovanými šibenicemi, že přestanou kořistit z býdliště. Rozhořčení lidových mas, jež se obrátilo i proti buržoazní vládě pro její zákerň útok na Maďarskou republiku rad, udusila vláda vyhlášením stanného práva. V první polovině června maďarské revoluční jednotky rychle pronikaly na slovenské území, kde byly vítány pracujícím lidem. Jejich cílem bylo navázat na východě spojení se sovětskou Rudou armádou. Revolučním hnutím slovenského, maďarského i ukrajinského lidu v oblastech jižního a východního Slovenska a Zakarpatské Ukrajině se dostalo jejich příchodu mocné posily.

Dne 16. června byla v Prešově slavnostně vyhlášena Slovenská republika rad. Sídlem Slovenské revoluční rady se staly Košice. Prvními činy Slovenské revoluční rady, v jejímž čele stál český revoluční pracovník Antonín Janoušek, bylo znárodnění průmyslu, bank, velkostatků, lázeňských zařízení, dále nábor do Rude armády a řada dalších opatření ve prospěch pracujícího lidu. Slovenská republika rad se přihlásila k programu Komunistické internacionály a vyslovila bojovou solidaritu s revolučním proletariátem sovětským, českým i maďarským.

Když však imperialistické mocnosti shromážděné na pařížské mítrové konferenci poznaly, že přímý intervenci zásah československých a rumunských

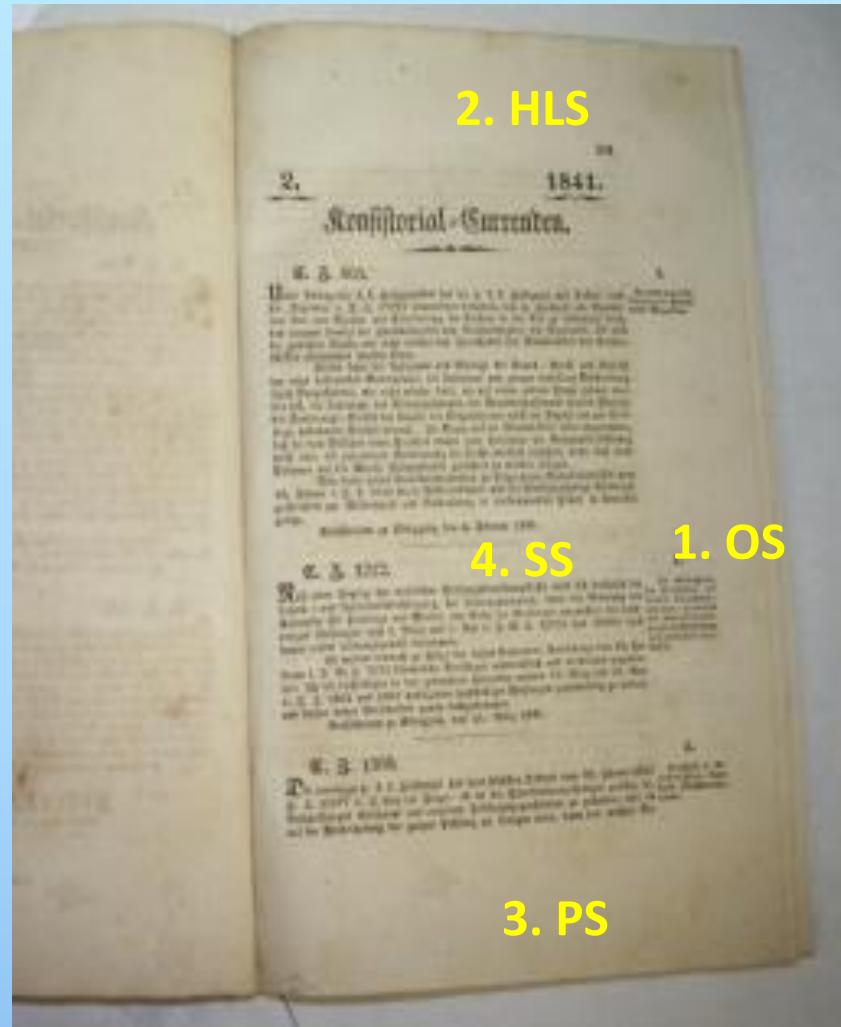
Měření hodnoty pH

- ▶ Následující doporučený postup platí pro všechny části knihy, kde se měří hodnota pH (knižní blok, obálka, ochranný obal, atd.)
- ▶ způsob – pokud není výslovně řečeno jinak, měření probíhá pomocí dotykové elektrody.
- ▶ strana – u kolonky knižní blok je potřeba vyplnit číslo strany, příp. ročníku, kde měření probíhalo.
- ▶ pH – ustálená hodnota odečtená z přístroje
- ▶ zaokrouhlená na jedno desetinné místo

Měření hodnoty pH

- ▶ Kde – místo na stránce v knize, kde se měří.
- ▶ Je vhodné přednostně měřit v OS (okraj střed), HLS (hlava střed), PS (pata střed) a SS (střed střed).
- ▶ Místo by nemělo nezasahovat do textu.
- ▶ Neměří se v zateklině, nečistotě.
- ▶ Místo měření je vzdálené minimálně 3 mm od okraje.

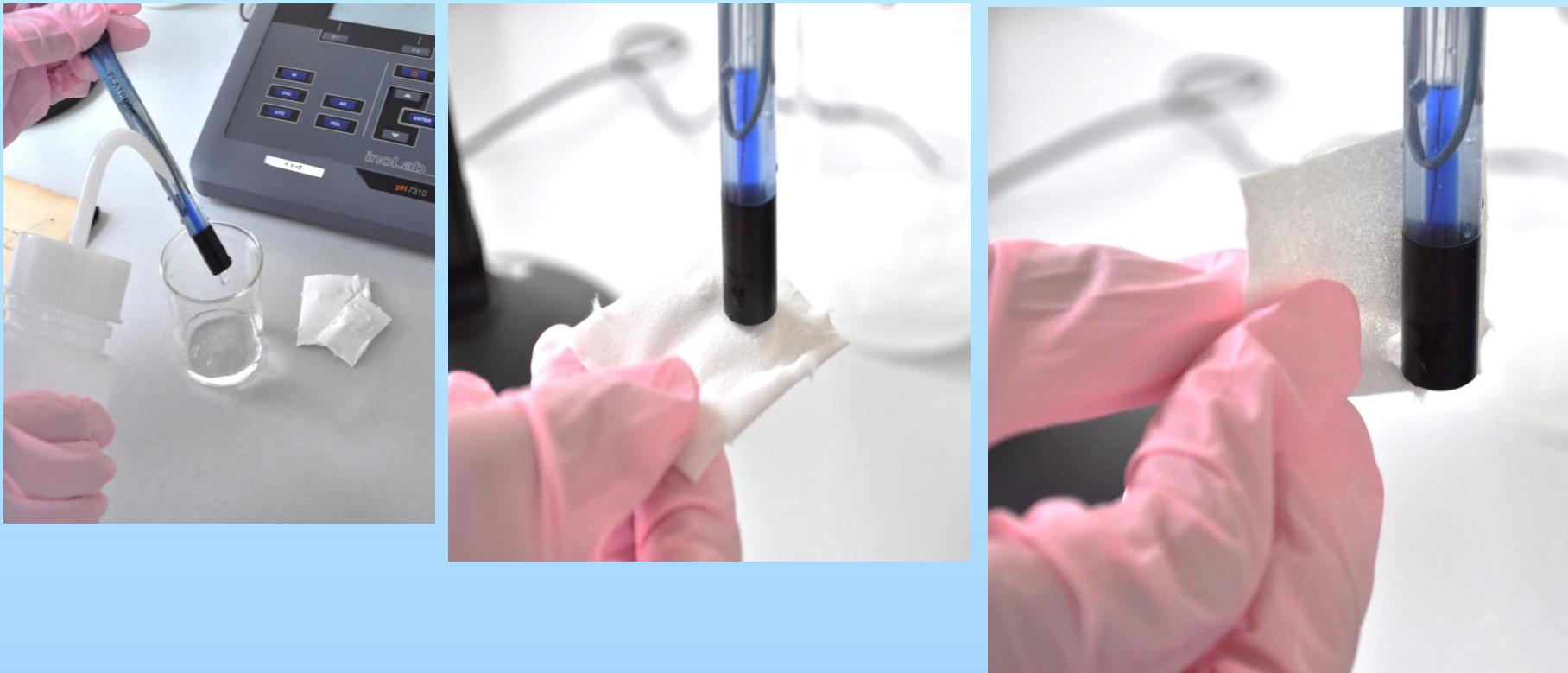

Správné měření s dotykovou elektrodou a pH metrem - kalibrace

- ▶ Každý den se odlijí nové pufry (když se s nimi neměří, musí být uzavřené).
- ▶ Pufry se nalévají do malých kádinek, tak aby elektroda byla ponořena během kalibrace 1,5 – 2 cm.
- ▶ pH-metry se kalibrují 2x denně. Například ráno po spuštění a po poledni.
- ▶ Před začátkem měření se podle návodu příslušného přístroje provede kalibrace (ConCal) pomocí standardních tlumivých roztoků (pufrů) 7,00 a 4,00.

Správné měření s dotykovou elektrodou a pH metrem – manipulace s elektrodou

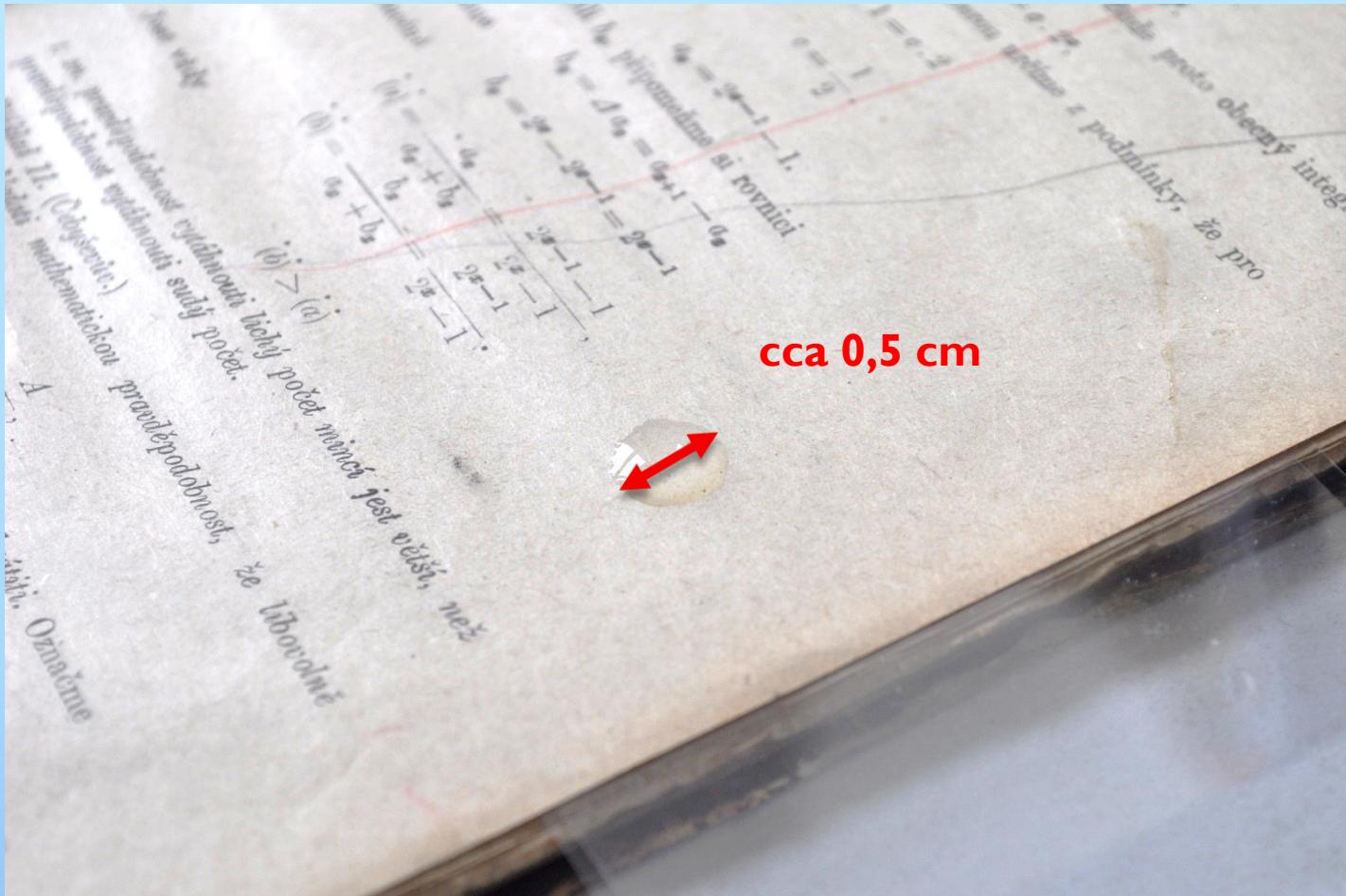
- ▶ Správné oplachování elektrody
- ▶ Správné osušení elektrody

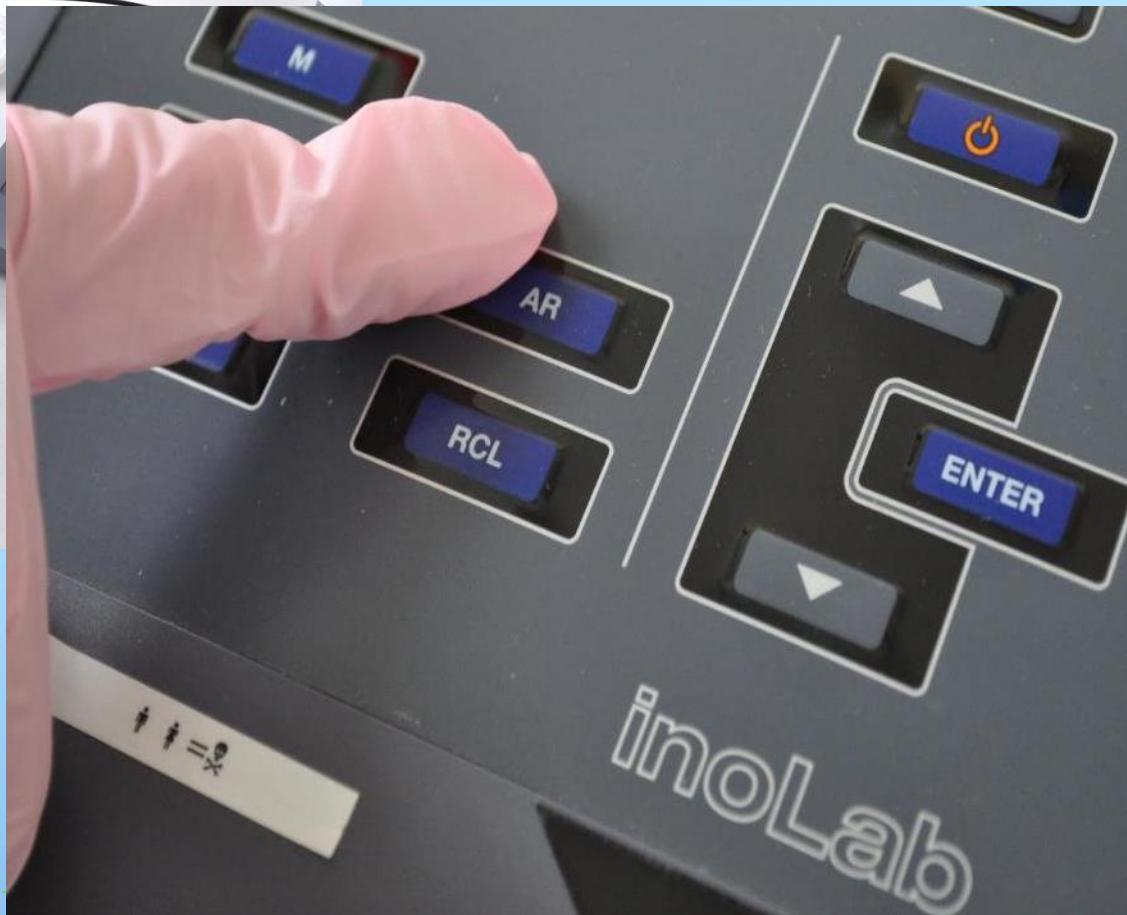
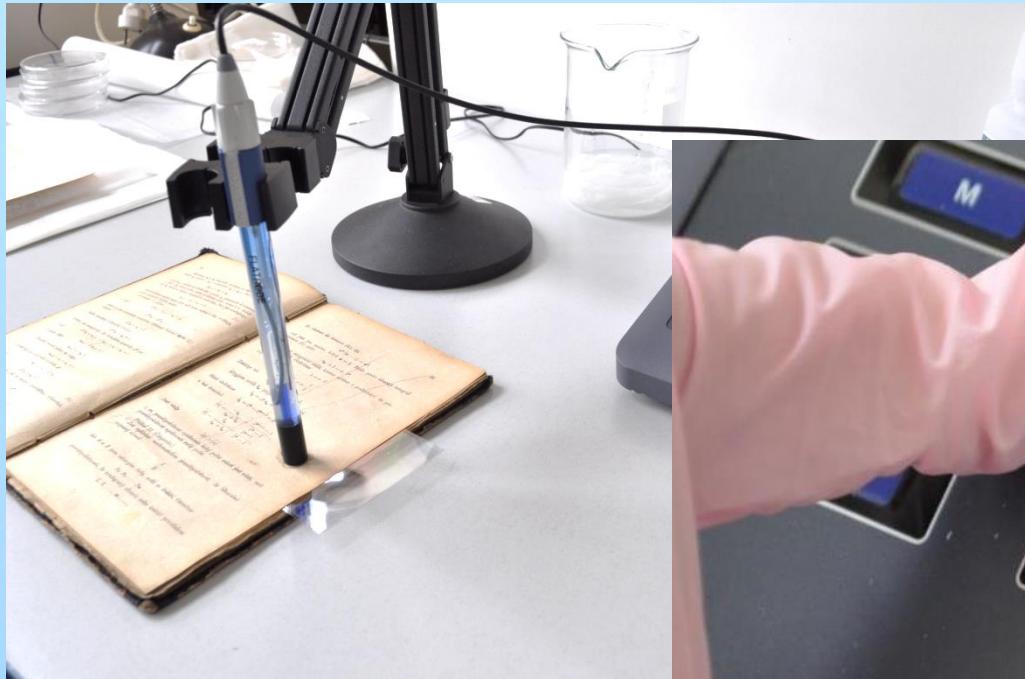
Správné měření s dotykovou elektrodou a pH metrem – vložení plastové folie

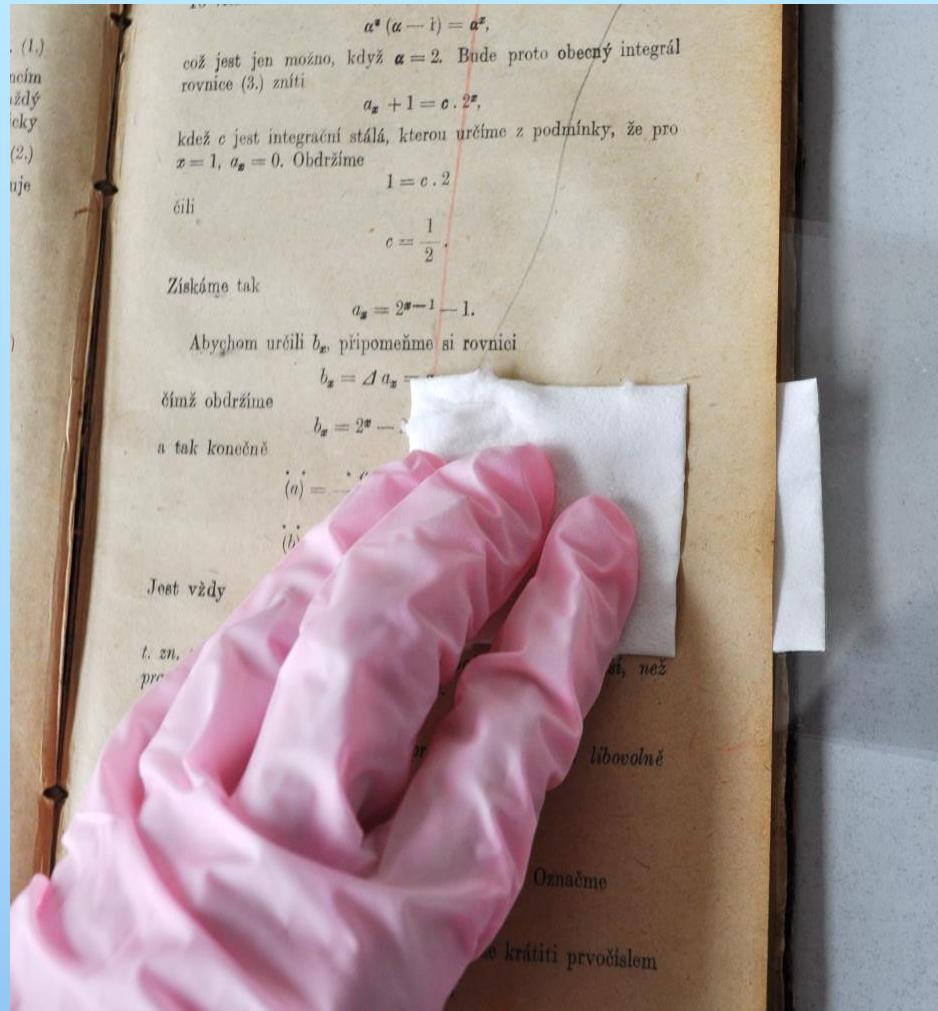
Správné měření s dotykovou elektrodou a pH metrem – vytvoření kapky

Správné měření s dotykovou elektrodou a pH metrem – vlastní měření a funkce AR

Správné měření pH – uložení elektrody a vysušení měřeného místa

Vážení knih

- ▶ Přesné digitální váhy Sartorius ATL 6202
- ▶ Napájení síťovým adaptérem
- ▶ Váživost (max váha) 6200 g
- ▶ Citlivost 0,01 g
- ▶ Vypnuté, ale v síti ukazují čas

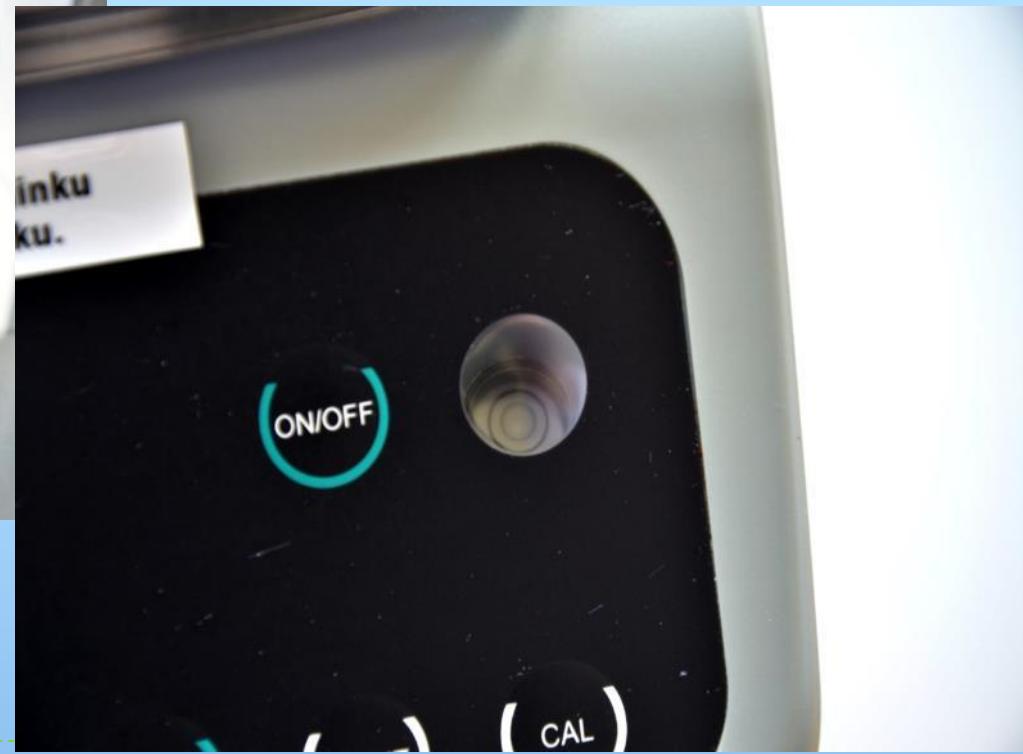

Vážení knih

- ▶ Váhy musí být umístěny na stabilní a rovnou plochu.
- ▶ Váhy nutné chránit před průvanem od okna či dveří.
- ▶ Přístroj nesnese vysokou vlhkost.
- ▶ Nedávat do těsné blízkosti zdrojů elektromagnetického záření – PC, notebooky, telefony.
- ▶ Před vážením, kdy byly odpojené, je nezbytné na 30 min zapojit vypnuté váhy do elektrické sítě, aby se zahřály na provozní teplotu.
- ▶ Před zapnutím seřid'te váhu do vodorovné pozice pomocí šroubovacích nožiček a vodováhy.
- ▶ Tiskopis je jednotný pro pH i váhu

Seřízení vah

Zapnutí vah

► Zapnutí tlačítkem On/ Off

Funkce Tara

Údržba vah

- ▶ Po vypnutí vah a odpojení od elektrického proudu, otřete povrch vah suchou buničinou pro odstranění prachu a kousků papíru.
- ▶ V případě silného znečištění vah pošlete vedoucí OPK nebo jinému pověřenému zaměstnanci váhy na očištění.
- ▶ Nikdy váhy nikdy sami nerozebírejte.
- ▶ Po skončení vážení a vypnutí vah, odpojte síťový adaptér ze zásuvky.
- ▶ Váhy ukládejte tak, aby na vážící misce nebyl položen žádný předmět, papíry a jiné věci.

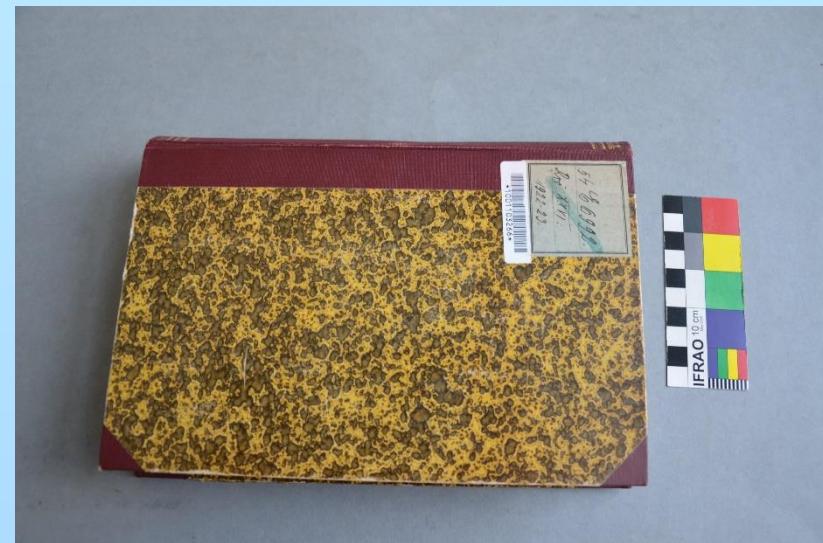
Fotografická dokumentace

- ▶ fotit detailly rozsáhlých poškození, velkých ztrát či zateklín
- ▶ poškození: činnost biologických činitelů, lepící pásky, tekutina, tepelné poškození
- ▶ písmo označené stupněm 3 - zdegradované desky - 5
- ▶ hřbetník - 4, 5
- ▶ předsádka - 4, 5

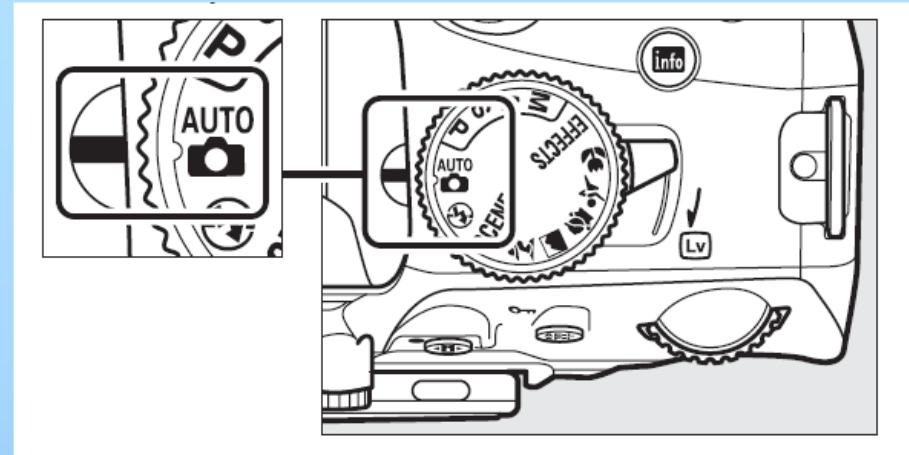
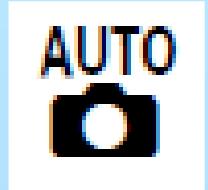
Postup

- ▶ Jako první se vyfotí štítek se signaturou případně čárovým kódem pro identifikaci série fotografií.
- ▶ fotit se škálou
- ▶ fotit ostře, kontrola již na displeji fotoaparátu

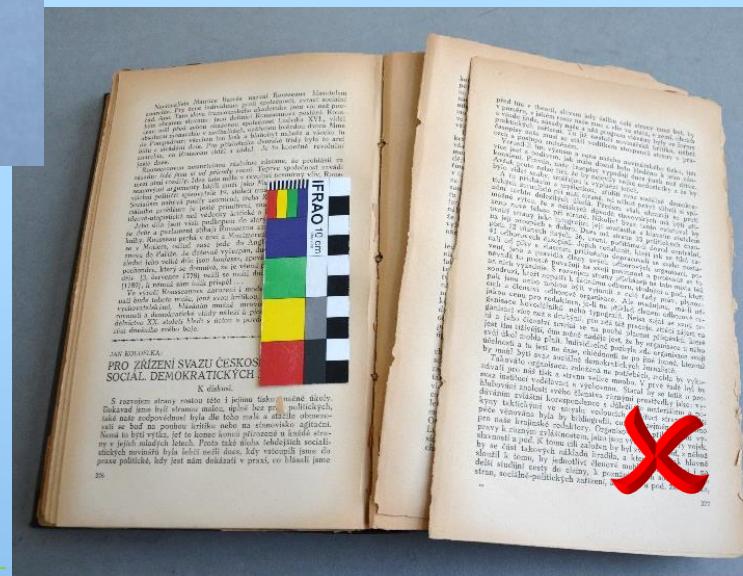
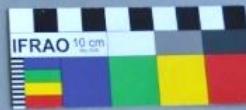
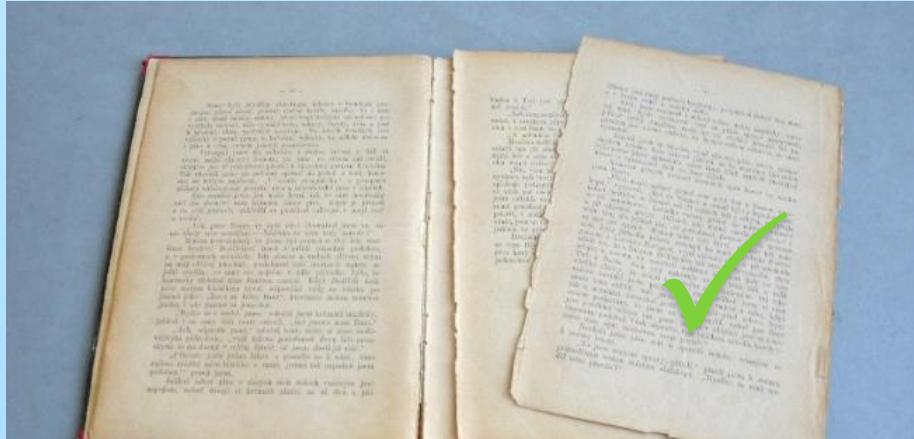

Postup

- ▶ při focení nejprve zaostřit
= přimáčknout spoušť, po
zaostření teprve zcela
stisknout spoušť (při
automatickém
zaostřování)
- ▶ pokud fotoaparát nechce
zaostřit = dát před
objektiv např. škálu, na tu
zaostřit přimáčknutím,
poté odstranit škálu a
domáčknout spoušť

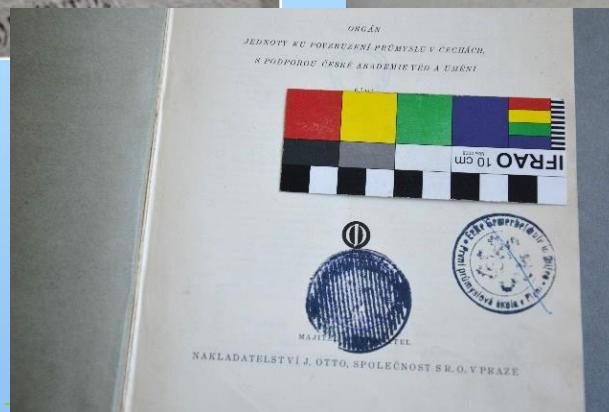

Používání škály

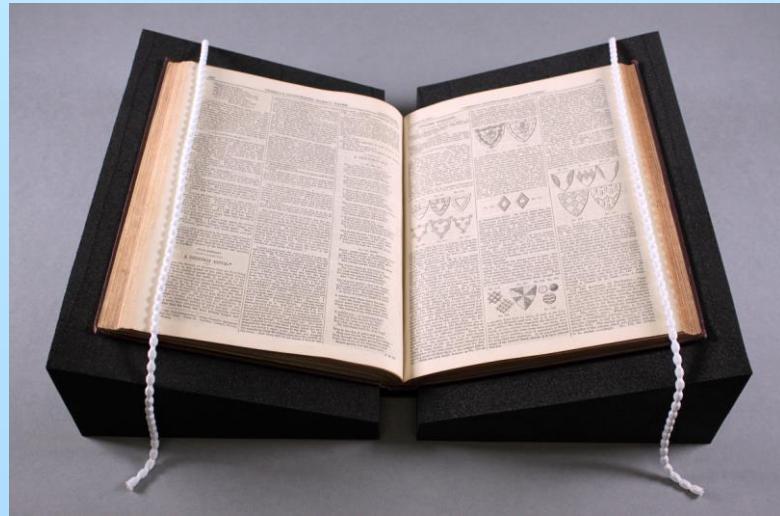
Používání škály

- ▶ při focení detailů použít měřítko na barevné škále

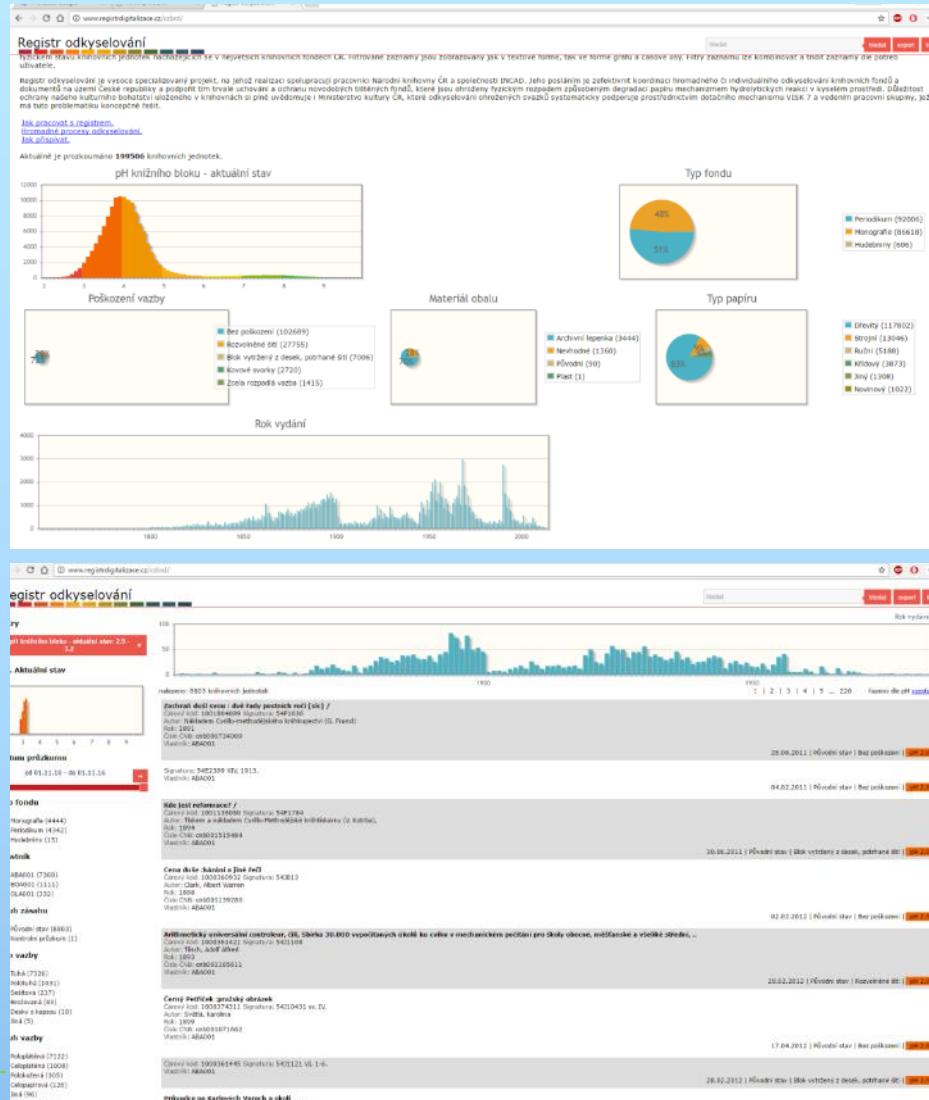

Doplňky

- ▶ Používá se neutrální pozadí – šedý karton
- ▶ Lze fotit také na pěnových klínech – ochrana hřbetu, knihu nelze bezpečně rozevřít
- ▶ Zavírání bloku zabráníme zatěžkávacím hady

Příprava knih pro hromadné metody odkyselování

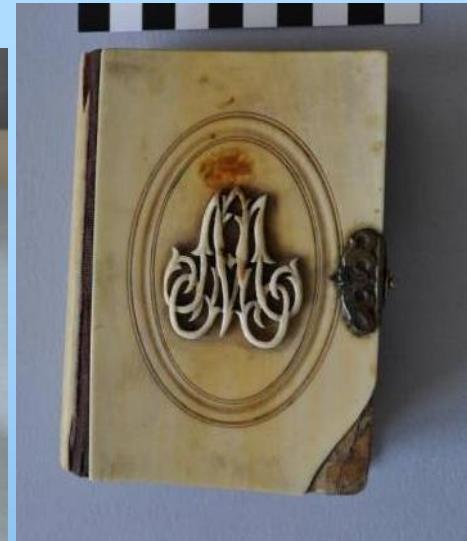

Technologie hromadného odkyselování papíru

Metoda	Bookkeeper®	Papersave ®/Papersave wiss	ZFB:2	CSC Booksaver ®	Bückeburský konzervační proces (Neschen)	Book CP process
Vedlejší účinky	bílá, prášková depozita ve větším množství. Mechanické namáhání knižního bloku při fixaci.	„krvácení“ některých barviv, převážně červených. Žloutnutí papíru. Výkvěty na obalu knih. Uvolňování etanolu i dlouho po procesu.	„krvácení“ některých barviv. U některých knih vyšší hodnota pH	„krvácení“ některých barviv. Žloutnutí při uložení s vyšší RV.	„krvácení“ některých barviv. Zvlnění a zvýšení objemu o 10%.	„krvácení“ některých barviv, nehomogenní bílá, prášková depozita. Mechanické namáhání knižního bloku při fixaci.
Odkyselovací činidlo	oxid hořečnatý (MgO)	ethanolát hořečnatý a titaničitý	nanočástice uhličitanu vápenatého ve směsi s oxidem hořečnatým	uhličitan propanolátu hořečnatého	hydrogenuhličitan hořečnatý	oxid hořečnatý a uhličitan hořečnatý
Rozpouštědlo	perfl uorheptan	hexametyldisiloxan	heptan	propanol a heptafluoropentan (HFC 227)	voda	dekafluorpentan
Aditivum	polyoxyperluoroalkanová kyselina -povrchově aktivní látka	zádné	zádné	zádné	fixace rozpustných barviv polyonickými aditivy a zpevnění papíru metylcelulózou	během procesu se zavádí CO ₂ pro urychlení vzniku alkalické rezervy, exxylcelulóza pro zpevnění.
Způsob provedení	postřík nebo komorový proces při otevření knih do vějíře bez předsušení	komorový proces – ponoření knih/ krabic do roztoku po předsušení	komorový proces – ponoření knih/ krabic do roztoku	komorový proces - ponoření knih/ krabic do roztoku po mírném předsušení/ po ochlazení bez předsušení	kontinuálním ponorem jednotlivých listů do roztoku	postřík při 10° otevření knih do vějíře, s předsušením
Jedna dávka	8 – 12 knih nebo obsah dvou krabic	500 – 2000 knih	600 kg mat. (cca 600 knih)	20 – 50 knih	kontinuální proces	70 kg (cca 70 knih)
Doba odkyselovacího procesu	několik hodin	několik týdnů	několik dní	několik dní/ hodin	několik hodin	

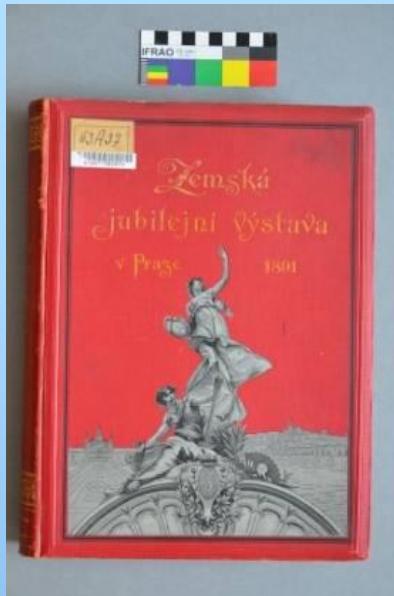
Výběr knih

- ▶ Data z průzkumu fyzického stavu fondů
- ▶ Nízké pH – pod 4,5
- ▶ Vhodná materiálová skladba
- ▶ Vhodný fyzický stav

Rizikové prvky – vyřazení z procesu

- ▶ Ořízka hnědá, šedá, metalický lesk
- ▶ Červené či vínové plátno
- ▶ Barevný tisk - červený či hnědý
- ▶ Zažloutlé lepicí pásky, zvláštní úprava potahu

Informace z průzkumu

Kontrola a dokumentace

- ▶ Kontrola poškození, materiálu a provedení
- ▶ Tisk a barevné přílohy, lepicí pásky
- ▶ Sdílená tabulka Google tab na Google Disk
- ▶ Orientace podle čárového kódu a signatury
- ▶ Záznam změny pH a váhy jednotek a výpočty, barevně označen průběh přípravy
- ▶ Vážení – pokud nebylo provedeno v průzkumu
- ▶ Fotografický dokumentace
- ▶ Měření barevnosti náhodných knihovních jednotek
- ▶ Proložení rizikových prvků filtračním papírem, ofset papírem, sendvič filtračního papíru a uhlíkového kartonu
- ▶ Zajištění uvolněných částí knihy

Tabulka google

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	zmena hmotnosti	zmena hmotnosti
	Signatura	pH OSÁLKA	pH OSÁLKA	pH OSÁLKA	pH KB k	pH KB p	pH KS	pH OSAL	pH OSAL p	pH OSAL	pH PŘÍLOHA	pH PŘÍLOHA	pH PŘÍLOHA2	pH PŘÍLOHA2 p	pH PŘÍLOHA2	pH PŘÍLOHAS	pH PŘÍLOHAS	pH PŘÍLOHAS	pH PŘÍLOHAS	hmotnost [g]	hmotnost [g]	hmotnost [g]	hmotnost [g]	zmena hmotnosti	zmena hmotnosti
1	čárový kód																								
1557	1000386205	S4 A 000181.R.1883 Sd-11 Leden-Prostec					05.419	5,5													4950		-4950	-100	
1558	1000386367	S4 A 000199.R.1875 Sd-11 Leden-Prostec					HS.47/1	3,4													2458,44		-2458,44	-100	
1559	1000386505	S4 A 000201.R.1877 Sd-11 Leden-Prostec					05.440/1	3,4												1305,79		-1305,79	-100		
1560	1000386506	S4 A 000201.R.1878 Sd-11 Leden-Prostec					05.434/1	3,5												1228,91		-1228,91	-100		
1561	1000386507	S4 A 000201.R.1879 Sd-11 Leden-Prostec					05.422/1	3,1												1182,23		-1182,23	-100		
1562	1000386509	S4 A 000201.R.1880 Sd-11 Leden-Prostec					05.444/1	3,5												1256,5		-1256,5	-100		
1563	1000386509	S4 A 000201.R.1880 Sd-11 Leden-Prostec					05.430/1	3,2												1276,17		-1276,17	-100		
1564	1000386510	S4 A 000201.R.1882 Sd-11 Leden-Prostec					05.451/1	3,4												1334,18		-1334,18	-100		
1565	1000386512	S4 A 000201.R.1883 Sd-11 Leden-Prostec					05.445/1	3,2												1238,44		-1238,44	-100		
1566	1000386513	S4 A 000201.R.1886 Sd-11 Leden-Prostec					05.49/1	3,4												1256,11		-1256,11	-100		
1567	1000386514	S4 A 000201.R.1887 Sd-11 Leden-Prostec					05.448/1	3,2												1507,94		-1507,94	-100		
1568	1000386515	S4 A 000201.R.1888 Sd-11 Leden-Prostec					05.435/1	3,3												1762,59		-1762,59	-100		
1569	1000386518	S4 A 000201.R.1891 Sd-11 Leden-Prostec					HS.419/2	5,1												1858,12		-1858,12	-100		
1570	1000386519	S4 A 000201.R.1892 Sd-11 Leden-Prostec					HS.415/1	3,1												1702,7		-1702,7	-100		
1571	1000386520	S4 A 000201.R.1893 Sd-11 Leden-Prostec					HS.428/1	3,4												1754,01		-1754,01	-100		
1572	1000386521	S4 A 000201.R.1894 Sd-11 Leden-Prostec					HS.421/2	3,4												1650,18		-1650,18	-100		
1573	1000386522	S4 A 000201.R.1895 Sd-11 Leden-Prostec					HS.424/2	5,1												1707,36		-1707,36	-100		
1574	1000386523	S4 A 000201.R.1896 Sd-11 Leden-Prostec					HS.423/2	3,1												1554,09		-1554,09	-100		
1575	1000389994	S4 A 00022.R.1881 Sd-11 Leden-Prostec					HS.448	3,2												2859,49		-2859,49	-100		
1576	1000386011	S4 A 00022.R.1893 Sd-11 Leden-Prostec					HS.472	2,8												4640		-4640	-100		
1577	1000386020	S4 A 00022.R.1899 Sd-11 Leden-Prostec					HS.162	2,8												4190		-4190	-100		
1578	1000386325	S4 A 000201.R.1897 Sd-11 Leden-Prostec					HS.49/5	5,4												1619,14		-1619,14	-100		
1579	1000385410	S4 A 000246.R.1900 Sd-11 Leden-Prostec					HS.227/5	3,4												1335,14		-1335,14	-100		
1580	1000380017	S4 F.037741.R.1885 Sd-11 Leden-Prostec					HS.719	3,5												994,5		-994,5	-100		
1581	1001101010	69 B 000228.R.1885 Sd-11 Leden-Prostec					HS.43	3,4												1254,48		-1254,48	-100		
1582	1001100999	69 B 000228.R.1890 Sd-11 Červenec-Prostec					HS.187	3,2			HS	4,4								1363,87		-1363,87	-100		
1583	1001101000	69 B 000228.R.1890 Sd-11 Červenec-Prostec					HS.145	3,3			HS	4,5								1311,35		-1311,35	-100		
1584	1001100997	69 B 000228.R.1894 Sd-11 Červenec-Prostec					HS.295	3,4			HS	4,6								1309,87		-1309,87	-100		
1585	1000361670	S4 J.001272.R.80.1899 Sd-11 Leden-Prostec	HS	3,9			HS.45	3,3			HS	5,7								323,83					
1586	1001100998	69 B 000228.R.1891 Sd-11 Leden-Prostec					HS.255	3,3			HS	4,5								1401,24		-1401,24	-100		
1587																									
1588		Platné z depositu																							
1589		Výfazné																							
1590		Záložky v Agenční po																							
1591		Výfazné do depositu po																							

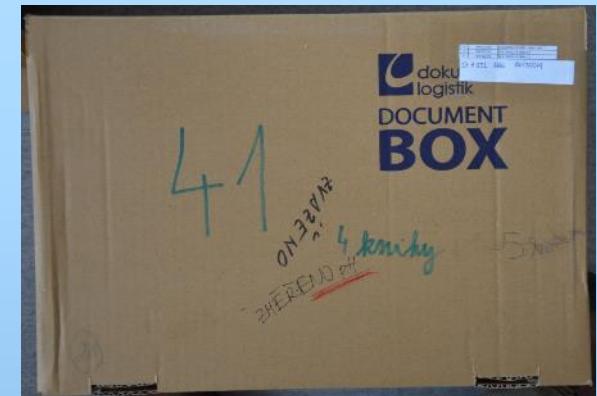
Rizikové prvky - zajištění

- ▶ Uvolněné listy, poškozená vazba
 - ▶ pruh papíru, bílý tkaloun
- ▶ Razítka fialové, červené, růžové, zelené
 - ▶ filtrační papír
- ▶ Inkoustová tužka, kuličkové pero, pastelka
 - ▶ filtrační papír
- ▶ Křídový, pauzovací, hedvábný papír
 - ▶ filtrační papír
- ▶ Barevný tisk (červená), potah
 - ▶ filtrační papír s uhlíkovým kartonem, ofsetový papír

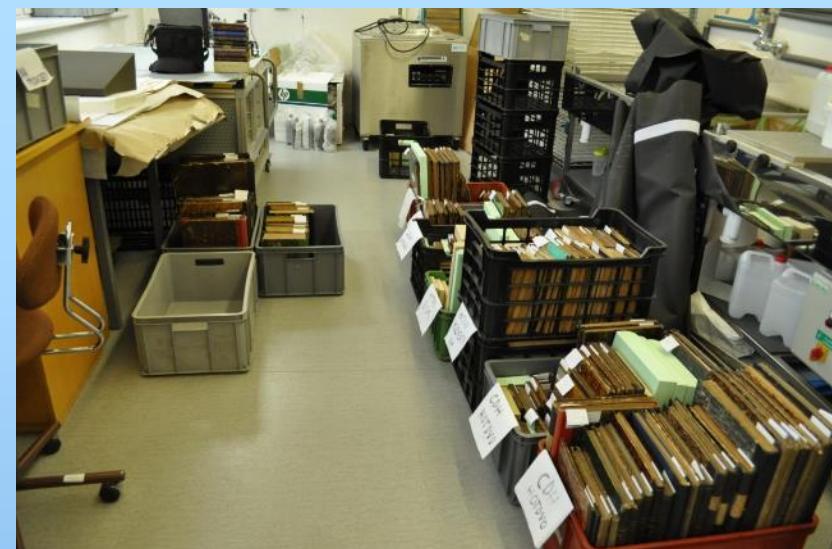
Balení

- ▶ Zajištění poškozených svazků
- ▶ Proložení svazků papírem
- ▶ Přeprava v krabicích (ZFB2)
- ▶ Přeprava v klecích (PSS)

Kontrola a dokumentace knih po návratu z technologie

- ▶ Kontrola prokladů a fotodokumentace rizikových míst
- ▶ Změření pH na stejných stránkách a vážení knih - Googletab
- ▶ Vytvoření zápisu do Agendy o provedeném zásahu
- ▶ Měření barevnosti vybraných exemplářů
- ▶ Vrácení do skladu

Děkuji za pozornost

Kontakt: Jitka Neoralová, jitka.neoralova@nkp.cz, linka 582

